

3

Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

*"Ο αρπιστής" (2700 π.Χ. περίπου), μαρμάρινο ειδώλιο ανδρικής μορφής,
Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.*

3. Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ: ΟΙ ΑΦΕΤΗΡΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

- ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ
- ΜΙΝΩΙΚΟΣ
- ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Γύρω στο 3000 π.Χ. μετακινήθηκαν και αναμείχθηκαν με τους προϋπάρχοντες κατοίκους του Αιγαίου λαοί που ανήκαν στις μεσογειακές ή τις μικρασιατικές φυλές. Από τον τόπο της εγκατάστασής τους, δηλαδή την ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου, ο πολιτισμός που δημιούργησαν ονομάστηκε αιγαιακός. Ανάλογα με την περιοχή που ο πολιτισμός αυτός αναπτύχθηκε, ονομάστηκε κυκλαδικός, κρητικός ή μινωικός και μυκηναϊκός. Ο μυκηναϊκός είναι ο πρώτος πολιτισμός που αναπτύχθηκε από Έλληνες στην ηπειρωτική χώρα γύρω στο 2000 π.Χ.

Κυκλαδικός πολιτισμός

Τα νησιά των Κυκλάδων φαίνεται ότι είχαν κατοικηθεί από τα τέλη της πέμπτης χιλιετίας π.Χ. Εκεί αναπτύχθηκε ένας ιδιαίτερος πολιτισμός που ονομάστηκε κυκλαδικός. Η πρώτη του φάση ονομάζεται πρωτοκυκλαδική περίοδος (3200-2000 π.Χ.). Από τα ηφαιστειογενή πετρώματα των νησιών κατασκευάστηκαν τα πρώτα εργαλεία. Επί χιλιάδες χρόνια κατασκευάζονταν από οψιανό της Μήλου βέλη, δρεπάνια και μαχαίρια, ενώ από τραχείτη κατασκευάζονταν μύλοι και γουδιά. Παράλληλα, η ύπαρξη πλούσιων κοιτασμάτων μαρμάρου στην Πάρο και στη Νάξο συνέβαλε στη δημιουργία αντικειμένων και έργων τέχνης.

Η περίοδος της μεγάλης ακμής του πολιτισμού

Εικ. 1. Μικρογραφική ζωφόρος νηοπομπής (1650 π.Χ. περίπου), τοιχογραφία, ύψος 0,43 μ., Ακρωτήρι της Θήρας, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Η τοιχογραφία αυτή είναι από τα σπουδαιότερα μνημεία της ευρωπαϊκής τέχνης. Το πλήθος των λεπτομερειών δίνει την αίσθηση μιας αφήγησης που ξετυλίγεται με εικόνες.

2

1

Εικ. 2. Πίθηκοι - Νεαροί πυγμάχοι - Αντιλόπες (1650 π.Χ. περίπου), τμήματα τοιχογραφιών, Ακρωτήρι της Θήρας, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Αν η πρωτοκυκλαδική περίοδος (3200-2000 π.Χ.) μπορεί να χαρακτηριστεί από την άνθηση της γλυπτικής, οι επόμενες, μέση και υστεροκυκλαδική (2000-1100 π.Χ.), χαρακτηρίζονται από την άνθηση της ζωγραφικής. Το σπουδαιότερο δείγμα των ζωγραφικών επιδόσεων του κυκλαδικού πολιτισμού είναι οι τοιχογραφίες από το Ακρωτήρι της Θήρας. Οι κυκλαδικές τοιχογραφίες δείχνουν όχι μόνο καθημερινές δραστηριότητες, αλλά και εξωτικά τοπία, απόρροια των εμπειριών από τα ταξίδια των Κυκλαδιτών.

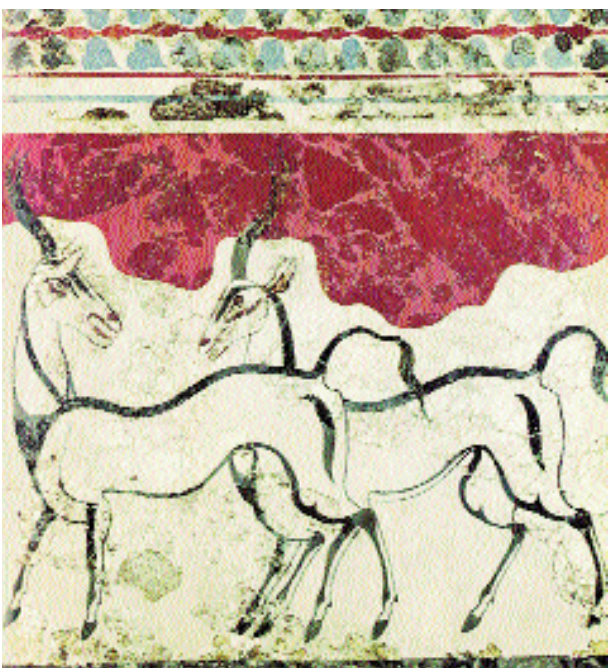
Εικ. 3. Ψαράς (1650 π.Χ. περίπου), τμήμα τοιχογραφίας, Ακρωτήρι της Θήρας, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Οι νωπογραφίες στο Ακρωτήρι διακοσμούσαν τα σπίτια των κατοίκων της Θήρας. Η τέφρα, που μετά την έκρηξη του ηφαιστείου έθαψε τον οικισμό, συνέβαλε στη διατήρηση των καλλιτεχνικών δημιουργιών. Η παράσταση αυτή δείχνει ένα νεαρό ψαρά που κρατά στα δύο χέρια την ψαριά του. Εδώ εί-

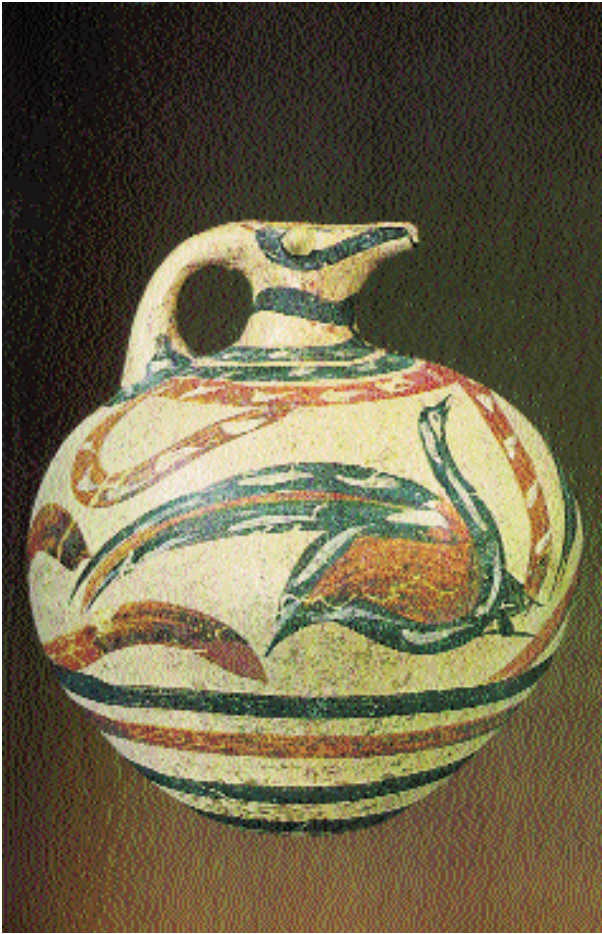
ναι μία από τις πρώτες προσεγγίσεις του γυμνού ανδρικού σώματος, θέμα που θα απασχολήσει την ελληνική τέχνη για αιώνες. Παρ' όλη την επιρροή της αιγυπτιακής τέχνης, οι τοιχογραφίες της Θήρας διατηρούν μια μοναδικότητα, χαρακτηριστική της κυκλαδικής τέχνης, που δημιούργησε ένας λαός ευέλικτος και ελεύθερος.

3

2

Εικ. 4. Πρόκους, Ακρωτήρι της Θήρας, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Από τα χαρακτηριστικότερα δείγματα της κυκλαδίτικης αγγειοπλαστικής τέχνης είναι τα κεραμικά σκεύη τα οποία βρέθηκαν σε τάφους. Είναι διακοσμημένα με γεωμετρικά ή φυσιοκρατικά μοτίβα καταπληκτικής αρμονίας και συμμετρίας, τα οποία οι κεραμοπλάστες δημιούργησαν με την τεχνική της εμπίεστης* και της χαρακτής* διακόσμησης. Αλλά και σε μάρμαρο σμιλεύονταν αντικείμενα (πυξίδες, φιάλες, ποτήρια, κύλικες), καθώς η ανάπτυξη της μεταλλουργίας και η τελειοποίηση των εργαλείων επέτρεπαν στους μαρμαρογλύπτες το λάξευμα περίτεχνων μοτίβων που δανείζονταν από την αγγειοπλαστική.

Εικ. 5. Οικισμός στη Χαλανδριανή της Σύρου (2800-2300 π.Χ. περίπου).

Στη Χαλανδριανή της Σύρου βρίσκεται το πιο χαρακτηριστικό δείγμα κυκλαδικού οικισμού, οργανωμένου και, προφανώς, πολυάνθρωπου. Ο οικισμός προστατευόταν με τεχνητή και φυσική οχύρωση. Η ακρόπολη δέσποζε στην περιοχή και προστατεύε τους ανθρώπους και τα αγαθά τους από τις επιδρομές των εκθρών. Μέσα στην ακρόπολη είχαν οργανωθεί όλη η βιοτεχνία και το εμπόριο, και τα ευρήματα μαρτυρούν την παραγωγή κεραμικών σκευών, αλλά και την ύπαρξη μεταλλουργικών εργαστηρίων για την επεξεργασία του χαλκού, του αργύρου και του μολύβδου.

6.α

6.β

6.γ

Εικ. 6. α) "Ο αυλητής της Κέρου" (2700 π.Χ. περίπου), μαρμάρινο ειδώλιο ανδρικής μορφής, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. β) "Ο αρπιστής" (2700 π.Χ. περίπου), μαρμάρινο ειδώλιο ανδρικής μορφής, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. γ) "Ο εγείρων πρόποσιν" (2700 π.Χ. περίπου), μαρμάρινο ειδώλιο ανδρικής μορφής, Αθήνα, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης.

Στις μορφές του "Αυλητή της Κέρου" του "Αρπιστή", και της ανδρικής μορφής που υψώνει το χέρι σε θέση πρόποσης φαίνεται η πλήρης κατάκτηση της τρίτης διάστασης. Τα γλυπτά είναι περίοπτα, δηλαδή ορατά από κάθε πλευρά.

των Κυκλάδων, κατά την οποία αναπτύχθηκαν τα μεγάλα αστικά κέντρα όπως το Ακρωτήρι στη Θήρα και η Φυλακωπή στη Μήλο, ήταν η μεσοκυκλαδική περίοδος (2000-1600 π.Χ. περίπου). Τα ιστοιόφορα των Κυκλαδίων, που απεικονίζονται στις παραστάσεις της "μικρογραφικής ζωφόρου" στο Ακρωτήρι της Θήρας, φαίνεται ότι κινούνταν τόσο στο Αιγαίο όσο και στην Ανατολική και τη Δυτική Μεσόγειο.

Περίπου στα μέσα του 17ου αιώνα π.Χ. η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας σήμανε το τέλος της μεσοκυκλαδικής και την αρχή της υστεροκυκλαδικής περιόδου (1600-1100 π.Χ. περίπου). Παχύ στρώμα τέφρας έθαψε τον οικισμό της Θήρας. Μετά την καταστροφή της κυκλαδικής κοινωνίας της Θήρας, στους οικισμούς των γειτονικών νησιών, που είχαν πληγεί λιγότερο (Μήλος, Κέα, Νάξος, Πάρος), η ζωή επανήλθε στους ρυθμούς της. Η α-

νερχόμενη δύναμη των Μυκηνών επηρέασε τον κυκλαδικό πολιτισμό (εκμυκηναϊσμός), όμως αυτός ποτέ δεν έχασε το νησιωτικό χαρακτήρα του: την ευελιξία, την ευρηματικότητα, την ελευθερία έκφρασης.

Οι Κυκλαδίτες, λαός ναυτικός, συνέδεσαν τη ζωή τους με τη θάλασσα. Οι οικισμοί τους ήταν χτισμένοι σε πλαγιές ή υψώματα κοντά στην ακτή, σε τέτοιες θέσεις που να εξασφαλίζεται η εποπτεία της θάλασσας και επομένως η προστασία των κατοίκων από το ενδεχόμενο πειρατικών επιδρομών. Η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως οικισμούς με σπίτια χτισμένα από ακατέργαστες πέτρες και λάσπη και με χαρακτηριστικό ευθύγραμμο ή καμπυλόγραμμο σχήμα. Τα δάπεδα ήταν από πατητό χώμα ή πέτρες και οι στέγες από σχιστολιθικές πέτρες που συγκρατούνταν με ξύλινα δοκάρια.

Άλλο ένα στοιχείο που μαρτυρεί την ανάπτυξη της κυκλαδικής κοινωνίας είναι οι τάφοι, η οργάνωση των οποίων δείχνει τη φροντίδα με την οποία οι ζωντανοί περιέβαλλαν τους νεκρούς τους. Τα κάθε λογής κτερίσματα που βρέθηκαν στους τάφους, τα αγαπημένα δηλαδή αντικείμενα που συνοδεύουν τους νεκρούς (όπλα, κοσμήματα, εργαλεία, αλλά και ειδώλια και σκεύη), αποδεικνύουν το σεβασμό των ζωντανών προς τους προσφιλείς νεκρούς τους.

Μινωικός πολιτισμός

Η Κρήτη ήταν η πρώτη θαλασσοκράτειρα που αναφέρεται στην ιστορία. Οι στόλοι της εξουσίαζαν τις Κυκλάδες και τα παράλια της ηπειρωτικής Ελλάδας και ταξίδευαν σε όλη τη Μεσόγειο, ιδρύοντας εμπορικά κέντρα και σταθμούς, γνωστά ως Μινώες. Το πολύπλοκο διοικητικό σύστημα της κοινωνίας αυτής εξυπηρετήθηκε από τη γραμμική γραφή Α, που έπεται της ιερογλυφικής γραφής του δίσκου της Φαιστού.

Ο αρχαιολόγος Έβανς, ο οποίος ανακάλυψε το ανάκτορο της Κνωσού στις αρχές του 20ού αιώνα, συνέδεσε το μυθικό βασιλιά Μίνωα με τον πολιτισμό της Κρήτης και έτσι αυτός ονομάστηκε μινωικός (πιθανόν η ονομασία Μίνως να ήταν βασιλικός τίτλος, όπως ο τίτλος Φαραώ). Οι βασιλείς είχαν στα χέρια τους τόσο την κοσμική όσο και τη θρησκευτική εξουσία. Ζούσαν σε επιβλητικά ανάκτορα και αγαπούσαν την πολυτέλεια. Οι πόλεις φαίνεται πως ήταν ανοχύρωτες, γεγονός που φανερώνει την απόλυτη εμπιστοσύνη των Κρητών στην κυριαρχία

Εικ. 7. "Η Παριζιάνα" (1450 π.Χ. περίπου), τμήμα τοιχογραφίας, Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο.

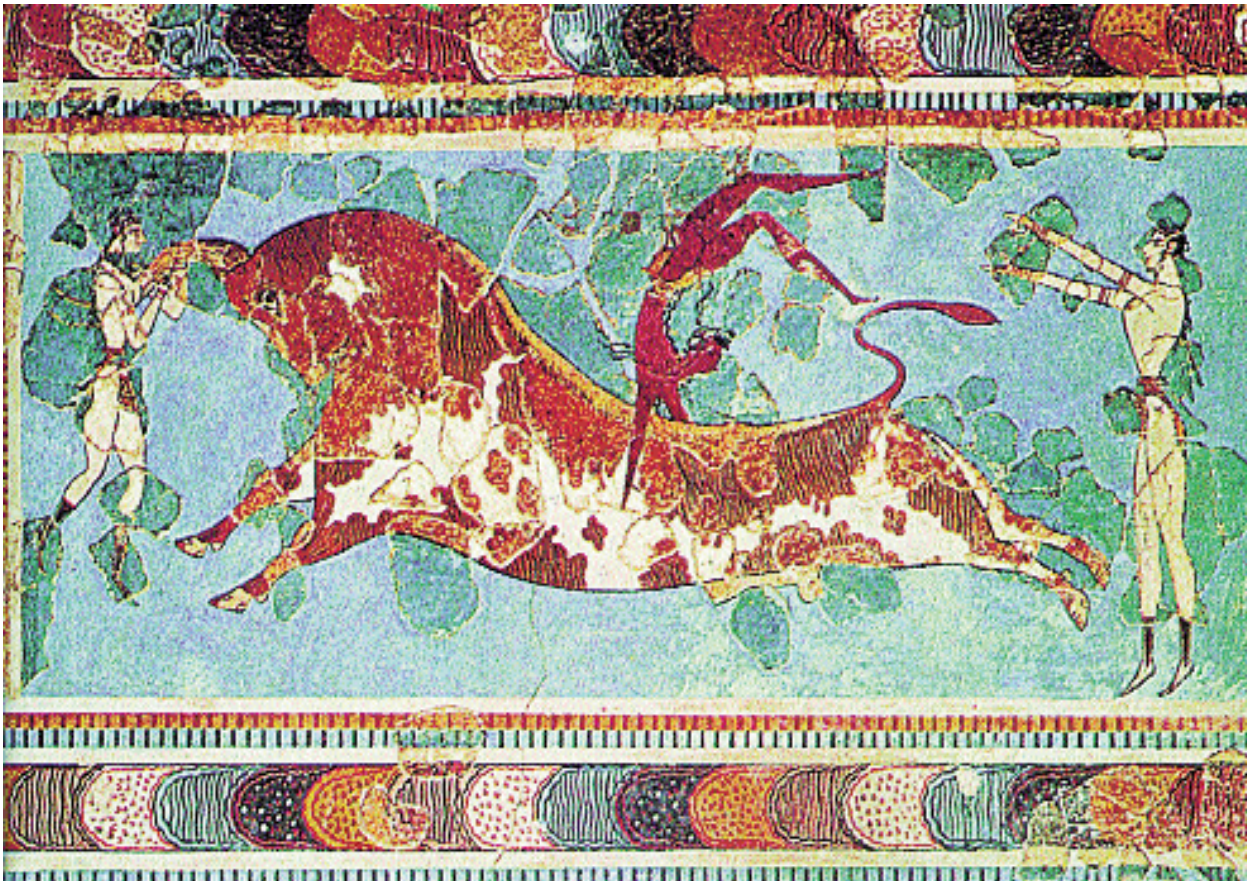
Τμήμα τελετουργικής πομπής. Πρόκειται πιθανόν για ιέρεια ή ακόμα και θεά, που με την εκλεπτυσμένη μορφή της, το ύφος, τα βαμμένα μάτια και χείλη, τα μακριά κατσαρά μαλλιά εντυπωσιάζει. Αντίθετα από τους Αιγυπτίους, που ζωγράφιζαν σε επιφάνεια στεγνή, οι Μινωίτες δούλευαν σε νωπή επιφάνεια, πράγμα που προσδίδει περισσότερη αμεσότητα στο έργο, στο οποίο ο ζωγράφος έπρεπε να δουλέψει γρήγορα, σχεδόν ενστικτωδώς, με μεγάλη δεξιοτεχνία. Παρ' όλη την ομοιότητα των κατατομών με την αιγυπτιακή και τη μεσοποταμιακή ζωγραφική, στις οποίες το μάτι εμφανίζεται "κατενώπιον", η κομψότητα της μινωικής μορφής με τα μακριά σγουρά μαλλιά, το γεμάτο αυτοπεποίθηση παράστημα και το χαμογελαστό πρόσωπο ξεχωρίζει. Επίσης, η γωνιακότητα των μορφών που παρατηρούμε στην αιγυπτιακή ζωγραφική εδώ γλυκαίνει με καμπύλες, οι οποίες υποβάλλουν την ελαστικότητα και την κίνηση των ζωντανών όντων.

τους τόσο στον εσωτερικό όσο και στο θαλάσσιο χώρο γύρω από το νησί.

Στην Κρήτη δεν υπήρχαν ναοί. Η λατρεία, που πιθανόν σχετιζόταν με θεότητες της φύσης, της βλάστησης, της καρποφορίας των φυτών και της γονιμότητας, γινόταν στο ύπαιθρο ή σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους μέσα στα ανάκτορα. Φαίνεται ακόμη ότι οι θεότητες δηλώνονταν με τα σύμβολά τους - διπλοί πελέκεις, κέρατα, ιερά δέντρα - και όχι με αναπαραστάσεις τους.

Η Κνωσός και η Φαιστός με τα μνημειώδη ανάκτορά τους ήταν τα μεγάλα πολιτικά και θρησκευτικά κέντρα των βασιλέων του νησιού. Άλλα ανάκτορα υπήρχαν στα Μάλια, στις Αρχάνες και στη Ζάκρο. Ένας σεισμός, γύρω στο 1700 π.Χ., προκάλεσε τεράστιες καταστροφές. Τα ανάκτορα γκρεμίστηκαν. Ανοικοδομήθηκαν μετά το σεισμό, κατά την περίοδο της μεγαλύτερης ακμής της μινωικής Κρήτης, που χαρακτηρίστηκε ως "χρυσός αιώνας" (1700-1400 π.Χ. περίπου).

Η μινωική τέχνη είναι σαφώς ιδιαίτερη σε σχέση με την τέχνη των πολιτισμών της περιοχής της Μεσογείου (του κυκλαδικού, της ηπειρωτικής Ελλάδας, του αιγυπτιακού, της Εγγύς Ανατολής), παρ' όλες τις ομοιότητες που υπάρχουν ανάμεσά τους. Στους οργανωμένους οικισμούς των Κρητών αναπτύχθηκαν η λιθοτεχνία, η κεραμική, η χρυσοχοΐα, η ελεφαντουργία.

8

9

Εικ. 8. "Τα ταυροκαθήψια" (λίγο μετά το 1500 π.Χ.), τοιχογραφία από την Κνωσό, Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Η τοιχογραφία είναι τμήμα ευρύτερης σύνθεσης και προέρχεται από το ανάκτορο της Κνωσού, όπως και η "Παριζιάνα". Μόνο μερικά κομμάτια της παράστασης παραμένουν σώα. Είναι εντυπωσιακός ο τρόπος των κινήσεων των νέων γυναικών (οι οποίες απεικονίζονται με ανοιχτόχρωμο δέρμα) και των νέων ανδρών (με σκουρότερο) που παίρνουν μέρος σε αυτή την τελετουργία. Τα παιχνίδια με τον ταύρο (δεν έχουν καμιά σχέση με τις σύγχρονες ταυρομαχίες) συνέβαιναν στις κεντρικές αυλές των μεγάλων ανακτόρων. Ο νέος άντρας παρουσιάζεται να εκτελεί ριψοκίνδυνα ακροβατικά επάνω στην πλάτη του ταύρου, ενώ η κίνηση του ταύρου υποβάλλεται από την επιμήκυνση του σώματος και της καμπύλης που διαγράφει.

Εικ. 9. "Η μεγάλη θεά των όφεων" (1600 π.Χ. περίπου), φαγεντιανή*, ύψος 34,2 εκ., Κνωσός, Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Αφιερωματικά στη θεά-Μπτέρα είναι πολλά πήλινα ειδώλια όπως οι ολόγλυφες θεές των όφεων από επισμαλτωμένο πηλό. Με λιτότητα αλλά και με λεπτομέρειες στο ρούχο και στα τυλιγμένα με φίδια χέρια, η μορφή αποπνέει πνευματικότητα, που φανερώνεται στα έντονα μάτια και στα χρώματα του προσώπου.

10

Εικ. 10. Ο δίσκος της Φαιστού (1600 π.Χ. περίπου), Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Στις δύο πλευρές του δίσκου είναι χαραγμένη ιερογλυφική γραφή, το περιεχόμενο της οποίας δεν έχει έως σήμερα αποκρυπτογραφηθεί.

Εικ. 11. Πήλινος καμαραϊκός κρατήρας (1850-1750 π.Χ. περίπου), Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Από τα χαρακτηριστικότερα κεραμικά αγγεία είναι τα περίφημα καμαραϊκά. Ονομάστηκαν έτσι από το χωριό Καμάρες, στην Κεντρική Κρήτη, όπου βρέθηκαν μέσα σε σπήλαιο. Τα καμαραϊκά αγγεία έχουν πρωτότυπα σχήματα και είναι διακοσμημένα με πολύπλοκα σχέδια από ατέρμονες συστροφές και σπλιζαρισμένα ζωικά και φυτικά μοτίβα.

11

Εικ. 12. Ανάκτορο της Κνωσού.

Μετά το 2000 π.Χ. οι Κρήτες δημιούργησαν τα μνημειώδη ανάκτορά τους. Η πολύπλοκη εσωτερική οργάνωση των ανακτόρων πέρασε στη μνήμη των αρχαίων με το όνομα "Λαβυρίνθος". Τα ανάκτορα, κέντρα διοικητικά, οικονομικά και θρησκευτικά, ήταν όχι μόνο κατοικίες των βασιλέων, αλλά στέγαζαν και ένα πλήθος πολιτών που ήταν βιοτέχνες (μεταλλοτεχνίας, αγγειοπλαστικής κτλ.), έμποροι, τεχνίτες. Έξω από τα ανάκτορα υπήρχαν ορθογώνιοι χώροι, στους οποίους πραγματοποιούνταν αγώνες και άλλες εκδηλώσεις (όπως τα ταυροκαθάψια). Το σπουδαιότερο ανάκτορο της Κρήτης είναι το ανάκτορο της Κνωσού. Η κάτοψη του ανακτόρου αυτού έχει έκταση 22.000 τ.μ. Με την πρώτη ματιά μοιάζει δαιδαλώδες. Αν όμως περπατήσει κανείς στο ανάκτορο, ανακαλύπτει ότι η ακολουθία των χώρων με τις τοιχογραφίες, με τα ανοίγματα, με το φωτισμό από τους φωταγωγούς, με τις κλίμακες με τις διαφορετικές κατευθύνσεις, με τις εναλλαγές χρωμάτων δημιουργεί μια αρχιτεκτονική σύνθεση που δίνει την εντύπωση της κίνησης, ενός λαβυρίνθου γεμάτου εναλλαγές, οργανωμένου γύρω από μια κεντρική αυλή.

12

Μυκηναϊκός πολιτισμός

Ο μυκηναϊκός πολιτισμός πήρε το όνομά του από τις Μυκήνες, που βρίσκονται κοντά σε ένα λόφο και περιβάλλονται από πελώρια τείχη, τα οποία αργότερα ο λαός απέδωσε στους Κύκλωπες και γι' αυτό τα ονόμασε "κυκλώπεια".

Χρονικά συμπίπτει με την τελευταία φάση της εποχής του χαλκού στην ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου, ανάμεσα στο 1600 και το 1100 π.Χ., που ονομάζεται υστεροελλαδική περίοδος. Από το 1500 π.Χ. και μετά ο μυκηναϊκός πολιτισμός, αφού αναπτύχθηκε πλήρως στην ηπειρωτική Ελλάδα (Μυκήνες, Τίρυνθα, Πύλος, Ορχομενός, Αθήνα), εξαπλώθηκε στο Αιγαίο, τη Μέση Ανατολή και την Κεντρική Μεσόγειο. Μετά την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας οι Αχαιοί της ηπειρωτικής Ελλάδας εγκαταστάθηκαν στην Κνωσό και κυριάρχησαν στη Μινωική Κρήτη. Ο 14ος και ο 13ος αιώνας π.Χ. ήταν η περίοδος της μεγάλης ακμής της ηπειρωτικής Ελλάδας και οι Αχαιοί κυριάρχησαν τόσο στο Αιγαίο όσο και σε όλη τη Μεσόγειο - η εποχή ονομάστηκε μυκηναϊκή κοινή.

Ανάκτορα βρέθηκαν, εκτός από τις Μυκήνες,

και στην Τίρυνθα, την Πύλο, τη Θήβα, την Ελευσίνα, την Εγκωμή της Κύπρου, την Αθήνα. Γενικώς, οι μυκηναϊκές ακροπόλεις ήταν ικανές να προστατεύσουν το λαό της πόλης που εκτεινόταν κοντά τους.

Χωρίς αμφιβολία, η μυκηναϊκή τέχνη επηρεάστηκε από τη μινωική. Ανέπτυξε όμως έναν εντελώς ιδιαίτερο χαρακτήρα, ο οποίος εκφράστηκε με εντυπωσιακά στοιχεία σε διαφορετικές μορφές τέχνης που επηρέασαν τους λαούς των παραλίων της Μεσογείου. Ο Όμηρος ονόμαζε τις Μυκήνες "πολύχρυσες" εξαιτίας του πλούτου της πολιτισμικής τους παραγωγής, όπως αποδείχθηκε από τα χρυσά αρχαιολογικά ευρήματα.

Τα βασίλεια των μυκηναϊκών κέντρων καταλύθηκαν περί το 1100 π.Χ., με την κάθοδο των Δωριέων στον ελληνικό χώρο.

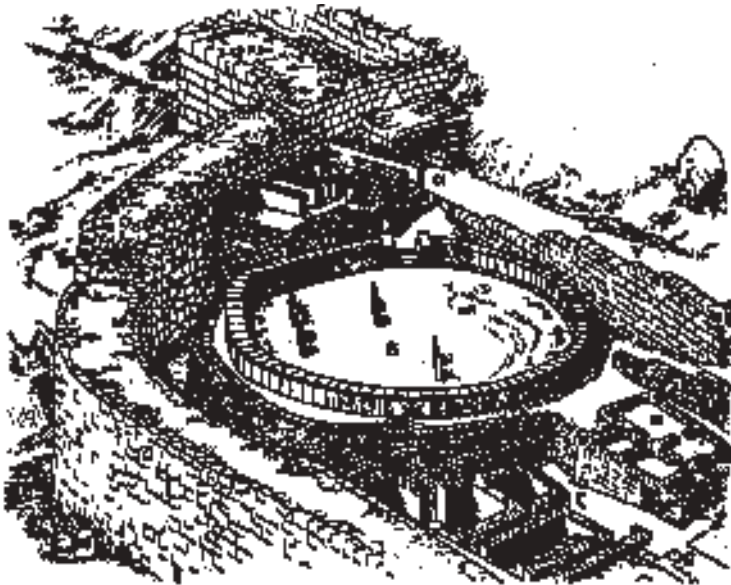
Εικ. 13. "Η Πύλη των Λεόντων" (1300-1250 π.Χ. περίπου), Μυκήνες.

Από τη μεγαλοπρεπή πύλη των τειχών της πόλης σήμερα σώζονται ένα κατώφλι και ένα υπέρθυρο, που στηρίζεται σε δύο παραστάδες. Επάνω από το υπέρθυρο, σε μια τεράστια κατακόρυφη πλάκα, είναι σκαλισμένο ανάγλυφα το σύμβολο της πόλης ή το οικόσημο της δυναστείας των βασιλέων. Δεξιά και αριστερά από έναν κίονα που στηρίζεται σε διπλή βάση βρίσκονται δύο λιοντάρια (γρύπες;) τα οποία πιθανότατα είχαν επιχρυσωμένα χάλκινα κεφάλια.

14

15

16

Εικ. 14. "Ο θησαυρός" του Ατρέως (1300-1250 π.Χ. περίπου), Μυκίνες.

Οι πολυτελείς τάφοι δηλώνουν τη λατρεία στους νεκρούς, τους οποίους συνόδευαν στο ταξίδι τους εξαιρετικά πολύτιμα αντικείμενα (κτηρίσματα) όπως όπλα, εγχειρίδια, χρυσά προσωπεία, κοσμήματα, αργυρά ποτήρια, πήλινα αγγεία, χάλκινα ξίφη. Ο τάφος του Αγαμέμνονα, γνωστός ως "Θησαυρός του Ατρέως", είναι ένα πολύ καλά διατηρημένο δείγμα θολωτού τάφου. Αυτό που θαυμάζει κανείς στην τοικοποιία του θόλου και των τοιχωμάτων του δρόμου που οδηγεί σ' αυτόν είναι η τέλεια προσαρμογή των αρμών. Ο θόλος έχει διάμετρο 14,50 μ. και ύψος 13,20 μ., ενώ ο δρόμος έχει μήκος 35 μ. Πρόκειται για το μεγαλύτερο θολωτά σκεπασμένο χώρο, χωρίς εσωτερικά υποστηρίγματα, σε όλη την αρχαιότητα. Το Ρωμαϊκό Πάνθεον θα χτιστεί χίλια πεντακόσια χρόνια αργότερα με μια τεχνολογία άγνωστη στους Μυκηνναίους τεχνίτες.

Εικ. 15. Μυκίνες. Ταφικός περίβολος μέσα από τα τείχη: α. "Πύλη των Λεόντων", β. σιταποθήκη, γ. άνοδος προς τα ανάκτορα, δ. ο περίβολος (σχ. Lawrence). - Κάτοψη μεγάρου στην Τίρυνθα.

Μέσα στην πανίσχυρη ακρόπολη των Μυκηνών, στην οποία

μπαίνει κανείς από την επιβλητική "Πύλη των Λεόντων", υπάρχουν τα ανάκτορα των βασιλέων που καταπλήσσουν με τον όγκο τους, παρ' όλο που δεν είναι πολυδαίδαλα και πολυώροφα όπως τα μινωικά. Χαρακτηριστική είναι η κεντρική αίθουσα, το "μέγαρον", που προοριζόταν για το βασιλιά και την ακολουθία του. Οι μεταγενέστεροι ελληνικοί ναοί χτίστηκαν πάνω στον τύπο του μυκηνναϊκού ανακτόρου. Τα ανάκτορα και οι βασιλικοί τάφοι ανακαλύφθηκαν από το Σλήμαν στο τέλος του 19ου αιώνα, το 1876. Τα μυκηνναϊκά ανάκτορα έχουν μερικά βασικά χαρακτηριστικά: την ίδρυσή τους επάνω σε λόφο ή ύψωμα, την οχύρωση, την ανάπτυξη γύρω από μια αυλή, το τριμερές ισόγειο μέγαρο του οποίου η πρόσοψη είναι στραμμένη προς νότο, τη στέγαση συνήθως με οριζόντιο δώμα, τα πλάγια διαμερίσματα ανυψωμένα σε όροφο.

Εικ. 16. "Η Μυκηνναία" (13ος αιώνας π.Χ.), τμήμα τοιχογραφίας, 0,53 x 0,70 μ., Μυκίνες, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Από τα πιο σπουδαία δείγματα της μυκηνναϊκής τέχνης, η γυναικεία αυτή μορφή είναι εντυπωσιακή για τη φυσικότητα, τη ζωντάνια, τη λεπτότατη εργασία στην απόδοση των λεπτομερειών. Το πρόσωπο είναι σε κατατομή, το μάτι και ο κορμός κατενώπιον.

17

Εικ. 17. Δύο χρυσά κύπελλα με έκκρουστη διακόσμηση* (1500 π.Χ. περίπου), ύψος 7,8 εκ. και 8,4 εκ., αντίστοιχα, Βαφειό Λακωνίας (θολωτός τάφος), Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Στη μεταλλοτεχνία ανήκουν τα δύο χρυσά κύπελλα από το Βαφειό της Λακωνίας, από τα σπουδαιότερα δείγματα της τέχνης των Μυκηναίων, τα οποία φέρουν έκκρουστες παραστάσεις.

Εικ. 18. Χρυσή έκκρουστη νεκρική προσωπίδα (κατά το Σλίμαν, ανήκει στον Αγαμέμνονα) από τον τάφο V του περιβόλου Α, Μυκίνες (1600-1500 π.Χ. περίπου), ύψος 0,26 μ., Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

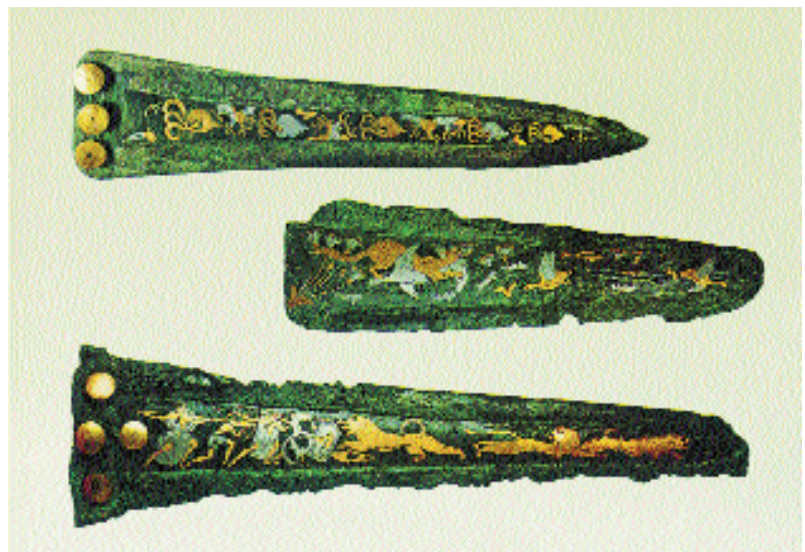
Βρέθηκε σε τάφο των Μυκηναίων να σκεπάζει το πρόσωπο νεκρού, με αποτυπωμένα τα χαρακτηριστικά του. Η προσωπίδα απεικονίζει ώριμο άντρα, ίσως βασιλιά.

18

Εικ. 19. Χάλκινο εγχειρίδιο με εμπέστη χρυσή διακόσμηση σε νιέλο*, μήκος 23,8 εκ., Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Στα εμπέστα έργα τα διακοσμητικά στοιχεία είναι κομμένα από λεπτό φύλλο μετάλλου, θερμαίνονται και σφυρηλατούνται επάνω στο επίσης μεταλλικό αντικείμενο σε φόντο από νιέλο (συνδυασμός από μεταλλικά θειούχα άλατα μαύρου χρώματος), ώσπου να κολλήσουν. Είναι τεχνική που χρησιμοποιήθηκε κυρίως για τη διακόσμηση των λεπίδων χάλκινων εγχειριδίων με παραστάσεις κυνηγιού ή ζώων και φυτών. Οι συνθέσεις είναι ζωηρές και ισορροπημένες, γεμάτες φυσικότητα και κίνηση, και ακολουθούν το σχήμα της λεπίδας.

19

ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΓΟΥ

ΚΥΚΛΑΔΙΚΑ ΕΙΔΩΛΙΑ

Τα κυκλαδικά ειδώλια, τα σπουδαιότερα δείγματα της κυκλαδικής τέχνης, είναι αφιερώματα στους νεκρούς. Βρέθηκαν εκατοντάδες στους κυκλαδικούς τάφους. Είναι σμιλεμένα αποκλειστικά σε μάρμαρο (σκληρό και άφθαρτο υλικό), με έναν τρόπο που προσδίδει στα σχηματοποιημένα αυτά γλυπτά μια ομορφιά απίστευτης λιτότητας. Από τα ίχνη που βρέθηκαν επάνω τους φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκε χρώμα για να αποδοθούν τα χαρακτηριστικά του προσώπου και του σώματος. Για τα μάτια και το στόμα χρησιμοποιήθηκε το κόκκινο, ενώ το μαύρο και το γαλάζιο για το ηβικό τρίγωνο και τα μαλλιά. Εικονίζονται γυναικείες μορφές, κυρίως όρθιες, και ανδρικές, που συνήθως είναι καθιστές. Το μέγεθός τους ποικίλλει από μερικά εκατοστά έως το φυσικό ανθρώπινο μέγεθος. Η αφθονία του μαρμάρου στα κυκλαδικά νησιά έδωσε στους Κυκλαδίτες καλλιτέχνες τη δυνατότητα να αποδώσουν την ανθρώπινη μορφή με απλό αλλά και αρμονικό, πλαστικό τρόπο. Τα ειδώλια, μέσα από τους μετασχηματισμούς τους, διαμόρφωσαν τους δικούς τους καλλιτεχνικούς κανόνες, γεγονός που τα κάνει τόσο ιδιαίτερα. Αυτή ακριβώς η ιδιαίτερη αξία τους είχε ως συνέπεια την αρχαιοκαπηλία. Πλήθος από αυτά βρίσκονται στα χέρια ιδιωτών συλλεκτών, αλλά και πλήθος πλαστών αντιγράφων δημιουργήθηκαν για την κάλυψη της παράνομης αγοράς.

Εικ. 20. Μαρμάρινο ειδώλιο γυναικείας μορφής (2700 π.Χ. περίπου), ύψος 17,5 εκ., Αθήνα, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης.

Το γλυπτό (εικ. 21) παριστάνει μια γυναικεία μορφή με τα χέρια σταυρωμένα κάτω από το στήθος. Είναι πιθανόν λατρευτικό ειδώλιο κάποιας θεότητας, ίσως σύμβολο της γονιμότητας. Η μορφή, λεπτή και ανάλαφρη, είναι σχεδόν επίπεδη και το σώμα αποδίδεται σχηματικά. Όλη η μορφή είναι τριγωνική, αν παρατηρήσει κανείς το μεγάλο άνοιγμα των ώμων και την απόληξη στα λεπτά άκρα. Κι άλλα όμως τρίγωνα οργανώνουν τη μορφή. Το κεφάλι, μεγάλο και τριγωνικό, έχει σχήμα λύρας και μια κλίση προς τα πίσω. Στο επίπεδο του προσώπου ξεχωρίζει μια τριγωνική ανάγλυφη μύτη. Το κεφάλι στηρίζεται σε μακρύ και κυλινδρικό λαιμό. Οι ώμοι ανοίγουν και επαναλαμβάνουν το τρίγωνο του κεφαλιού. Ένα χαραγμένο τρίγωνο δηλώνει τη θέση της ήβης. Έχει τονισμένα τα χαρακτηριστικά του φύλου, όπως οι ελαφρά διογκωμένοι μαστοί και η φουσκωμένη κοιλιά, που πιθανόν δηλώνουν εγκυμοσύνη. Τα πόδια είναι πολύ λεπτά, για να σηκώσουν το βάρος της φιγούρας, και ελαφρώς λυγισμένα, με καθαρό διαχωρισμό των κνημών από τους μηρούς. Χαρακτηριστικό είναι το ανασήκωμα στις άκρες των δακτύλων. Αν το έργο ήταν προσφορά στο νεκρό που συνόδευε, μάλλον το τοποθετούσαν στον τάφο πλαγιασμένο όπως ο νεκρός.

Ίχνη χρώματος στο γλυπτό, όπως και σε άλλα κυκλαδικά γλυπτά, μας επιτρέπουν να εικάσουμε ότι τουλάχιστον ορισμένα μέρη του ήταν βαμμένα. Ίσως ήταν βαμμένα τα μάτια και το στόμα.

Εικ. 21. Μαρμάρινο ειδώλιο γυναικείας μορφής (2500 π.Χ. περίπου), από νεκροταφείο στη Χαλανδριανή της Σύρου, ύψος 0,46 μ., Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Εμπίεστη και χαρακτή διακόσμηση: Πρόκειται για τρόπους δημιουργίας διακοσμητικών μοτίβων επάνω σε μαλακό υλικό όπως ο πηλός. Στην εμπίεστη διακόσμηση σκληρά αντικείμενα, που έχουν σχήμα ανάλογο με το προς αποτύπωση σχήμα, πιέζονται επάνω στην επιφάνεια και αφήνουν το αποτύπωμά τους. Στη χαρακτή διακόσμηση τα επιθυμητά σχήματα χαράσσονται με αιχμηρά αντικείμενα.

Έκκρουση διακόσμηση: Πρόκειται για την τεχνική κατά την οποία ένα φύλλο μετάλλου απλώνεται σε μια επιφάνεια από μαλακό υλικό, όπως ξύλο ή μολύβι, και σφυρηλατείται, ώσπου να πάρει την επιθυμητή ανάγλυφη μορφή.

Νιέλο: Είναι η προετοιμασία μιας επιφάνειας η οποία επιστρώνεται με μεταλλικά θειούχα άλατα μαύρου χρώματος, για να διακοσμηθεί με χάραξη ή με εγκόλλητα χρυσά διακοσμητικά μοτίβα.

Φαγεντιανή: Πρόκειται για τεχνική επισμάλτωσης κεραμικών. Ο όρος συναντάται και ως “φαγιάνς”. Προέρχεται από τη φημισμένη για τα κεραμικά της πόλη της Ιταλίας Φαέντσα (Faenza).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Τα κυκλαδικά ειδώλια είναι λατρευτικά και απεικονίζουν, τα περισσότερα, γυναικείες μορφές. Μπορείτε να βγάλετε συμπεράσματα για τη δομή της κυκλαδικής κοινωνίας και το ρόλο της γυναίκας σ' αυτήν;
2. Προσπαθήστε να εντοπίσετε τις διαφορές και τις ομοιότητες ανάμεσα στον κυκλαδικό, το μινωικό και το μυκηναϊκό πολιτισμό και να καταγράψετε τα χαρακτηριστικά τους.
3. Υπάρχει ιστορικό υπόβαθρο στο μύθο του Θησέα και του Μινώταυρου ή ήταν απλώς ένα παιχνίδι της φαντασίας των προγόνων μας και πώς το δικαιολογείτε;
4. Τι ξέρετε για τις μεθόδους αποκρυπτογράφησης των γραφών της αρχαιότητας; Πού συναντάμε ιερογλυφικά στην αρχαία ιστορία;
5. Οργανώστε επίσκεψη σε αρχαιολογικό χώρο. Καταγράψτε λεπτομερώς τις παρατηρήσεις σας για ένα συγκεκριμένο θέμα, φωτογραφίστε το χώρο, δώστε προσοχή στις λεπτομέρειες. Παρουσιάστε την εργασία σας με φωτογραφίες, τίτλους και σχόλια σε ένα ντοσιέ.